

שורש הבכור יחד עם חלק הבכורה בתיבה אחת. נמצא שמקיש
הכתוב את חלק הבכורה לחלק פשוט. מה חלק פשוט מורישו האב
לבניו אף על גב דלא מטא לידיו – בא לידו בחייו, כגון שבח
שהשביחו הנכסים לאחר מיתתו, אף את חלק הבכורה הוא מוריש
לבכורו אף על גב דלא מטא לידיו בחייו.
שואלת הגמרא: דרבנן נמי, הכתיב 'פי שנים', ולשיתם שחלוק דין
חלק בכורה מחלק פשוט לענין שבח, לשם מה הקישם הכתוב.
משיבה הגמרא: תהא ההיקש שאמר לענין למיתבא ליה – לתת לו
לבכור את שני חלקי ירושתו אחר מצאנו – בגבול אחד. שכשם
שהפשוט נוטל את חלקו במקום אחד, כן הבכור מקבל את חלק
בכורתו בסמיכות לחלק הפשוט שלו.
שואלת הגמרא: ורבנן נמי הכתיב בירושת בכורה לתת לו?
שמשמעו מתנה. ולשיתו שהאב מוריש את חלק הבכורה אף
דבר שלא בא לידו, לענין מה מדמה אותו התורה למתנה.
משיבה הגמרא: תהא לשון מתנה שנאמר בבכורה בא ללמדנו,
שאם אב הבכור אינו נוטל פי שנים ואינו נותן פי שנים בפירעון
חוב אביו, רשאי. שכשם שבמתנה אין האדם זוכה אלא מדעתו,
הוא הדין לירושת בכורה שאין הבכור זוכה בה בעל כרחו, אלא
בידו להסתלק ממנה.
מפרשת הגמרא באיזה שבח נחלקו רבי וחכמים: אמר רב פפא,
דיקלא ואלים, ארעא ואפיקי שירטון – אם הוריש להם אביהם דקל,
ולאחר מיתתו גדל והתעבה, או שהוריש להם קרקע ולאחר מכן
התייפתה מאליה על ידי שעלה בה שירטון, היינו חול וטיט
שנגרפו אליה על ידי הים, דבולי עלמא לא פליגי דשקיל – אין
חולק על כך שהבכור נוטל פי שנים בשבח זה של הדקל והקרקע.
שכן אף לשיתת חכמים שבח זה אינו דבר מחודש אלא הוא
בכלל הממון שהוחזק אצל האב, שהרי לא השתנה שם הדקל
והקרקע על ידי שבח זה. כי פליגי – ובמה נחלקו רבי וחכמים,
בפפורה ונהו שובלי – בשחת שהוריש להם אביהם ולאחר מיתתו
נעשתה שבלים, וכן נחלקו בשלופפי והווי תמרי – בדקל שהתחיל
להפריח פירות ולאחר מיתת האב נעשו תמרים. דמר רבין סבר,
שבחא דממילא הוא, ועל כן הוא נחשב כמחזק אצל האב, והבכור
נוטל בו פי שנים. ומר (חכמים) סבר, שלאחר שהושבחו השחת
והפרחים נעשו פירות אישתיני שמם, והרי הם דבר חדש שאינו
בכלל הממון שהוחזק בו האב, ועל כן אין הבכור נוטל בו פי שנים.
הגמרא מביאה את הכרעת ההלכה במחלוקת חכמים ורבי
שהובאה לעיל: אמר רבה בר חניא אמר רבי חייא, דין שעשה ברכי
רבי ופסק שיתול הבכור פי שנים בשבח, עשה – פסק דינו קיים
ואינו חוזר, ואין הוא כטועה בדבר משנה. וכן אם עשה ברכי
תקמים ופסק שאין לבכור פי שנים בשבח, עשה – מה שעשה עשוי
ואינו חוזר.

אף בפרה מוהקרת ומושקרת אין הבכור נוטל פי שנים בשבח אלא
אם כן הוא שבחא דממילא קא אתי, דלא חסרי בה מונוי – שאין
היורשים צריכים להעלות לה מזונות משלהם, אלא חיוב
מזונותיה הוא על השוכר. אבל אם היורשים מאכילים אותה, אין
שבח דמי השכירות ושבח הולד באים ממילא, אלא על ידי
העלאת היורשים את מזונותיה. וכל שבח שבא על ידי מעשיהם
אינו נחשב למחזק אצל האב בחייו אלא ראוי בלבד הוא, ואין
הבכור נוטל פי שנים בראוי.
הגמרא מביאה מחלוקת תנאים בדין השבח האמור. שואלת
הגמרא: ברייתא זו הסוברת שהבכור נוטל פי שנים בשבח הבא
מאליה, מני – בשיטת מי היא ענויה. משיבה הגמרא: בשיטת רבי
היא. דתניא, אין בכור נוטל פי שנים בשבח ששכחו נכסים לאחר
מיתת אביו. וכן היא שיטת חכמים. אבל רבי אומר, אומר אני,
בכור נוטל פי שנים בשבח ששכחו נכסים מאליהם לאחר מיתת
אביו, אבל לא בשבח שהשביחו יתומים בידיים לאחר מיתת אביו.
ממשיכה הברייתא בשיטת רבי בדין פי שנים במלוה: ורשו שטר
חוב שהיה לאביהם על אחרים, בכור נוטל פי שנים בדמים שייגבו
מהלוה על ידי שטר זה. ואף שלא הוחזק האב בחייו בדמי הפירעון
ואינם אלא ראוי, מכל מקום מכיון שהוא מחזק בשטר, ועל פי
השטר גובים את החוב, הרי זה כמו שהשטר השביח את דמי
הפירעון, ודינו כדין שבח דממילא. שלרבי נוטל בו הבכור פי
שנים.
יצא עליהן שטר חוב, שהיה אביהם חייב לאחרים חוב מלוה
בשטר, ובא המלוה לגבותו מקרקעות הירושה המשועבדות לו,
הבכור נותן פי שנים בפירעון החוב. שכן כל הנכסים משועבדים
בשוח לפרעון ההלוואה, ועל כל אחד מהיורשים לפרוע כפי חלקו
בירושה. ואם אמר הבכור, איני (נותן) [נוטל] פי שנים בירושה,
ולפיכך איני (נוטל) [נותן] פי שנים בפירעון החוב, רשאי הוא
לעשות כן, ואינו יורש אלא חלק פשוט בלבד, וממילא אינו פורע
למלוה אלא חלק אחד בפשוט.
מפרשת הגמרא את טעמם של רבי וחכמים: מאי טעמיהו דרבנן
הסוברים שאין הבכור נוטל פי שנים בשבח דממילא, משום דאמר
קרא בירושת בכור (דברים כ"ו) 'לתת לו פי שנים', ומתנה קרייה
רחמנא לחלק הבכורה, שכן 'לתת' היא לשון מתנה. ומלמדנו
הכתוב שדין חלק זה כדין מתנה, מה מתנה אינה אלא עד דממילא
לידיה – שבא הדבר ליד הנותן, שכן אין אדם נותן דבר שעדיין לא
בא לידו, אף חלק בכורה לא זוכה בו הבכור עד דממילא לידיה –
אלא בדבר שכבר בא ליד מורישו בחייו. אבל שבח שהשביחו
הנכסים לאחר מיתת האב ולא זכה בו בחייו, אינו מוריש בו לבנו
הבכור חלק בכורה, ואין בו אלא דין ירושת פשוט. ורבין אומר,
אמר קרא על ירושת בכורה 'פי שנים', וכלל את חלק הפשוט

אגרות קודש

ב"ה, י' סיון, תשס"ו

ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מעש"ק, בו שואל אודות הזריקות (איינשפריצונגען) שעושים עתה לילדים

קטנים, איך ינהג בזה.

הנה בכגון דא נאמר אל תפרש מן הצבור, וינהג כמו שעושים רוב הכתה בבית הספר בה

לומדים ילידיהם שיחיו, ויעזרם השי"ת לגדל את כל ילידיהם שיחיו לתורה ולחופה ולמעשים טובים

מתוך הרחבה.

בברכה לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

בבא בתרא דף קכד עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שישי) רמא

הרבית של מלוה זו, כפי – בשיתת מי היא שנויה, הרי לפירוש
האמור בדברי שמואל לא רבי ולא רבנן היא, שכן לדברי הכל אין
הבכור נוטל פי שנים במלוה.
מסיקה הגמרא: לעולם אמר שמואל את דבריו לשיטת רבנן
הסוברים שאין הבכור נוטל פי שנים בשבח, ומכל מקום אצטריך
להשמיענו שגם במלוה אינו נוטל. משום דפלקא דעתך אמינא –
שהיה עולה על דעתך לומר, שאפילו ששבח אינו קרוי 'מצוי',
אבל מלוה כיון דנקיט שפרא כמאן דנקיט דמיא – מכיון ש
החזיק בידו שטר חוב נחשב החוב כגבוי כבר והרי הוא כמצוי
בידו, ועל כן יש לבכור ליטול בו פי שנים. קא משמע לן שמואל
שלא כן הוא, אלא אף מלוה בשטר אינו אלא ראוי, ואין בו דין
בכורה.
הגמרא מביאה את שיטת אמוראי ארץ ישראל בדין מלוה: שלחו
מתם – משם, מארץ ישראל, הניח להם אביהם מלוה בשטר, בכור
נוטל פי שנים בדמי פירעון המלוה עצמה שהיה לאביהם על אחר,
שכן הם כנגד אותם דמים שהלווה. אבל לא נוטל הבכור פי שנים
בדמי הרבית של מלוה זו, משום שדמים אלו מעולם לא היו של
האב, ואין לך 'ראוי' גדול מזה. שואלת הגמרא: למאן – לשיטת מי
נאמר דין זה. אילינא לרבנן, השתא שכתבא דאיתיה ברישיתיה אמרי
רבנן דלא שקיל, מלוה כפיקא – אם לשיטת חכמים נאמר, הלא
יקשה, אם בשבח שבא מנכסים שהיו ברשות האב אמרו חכמים
שאין הבכור נוטל בו פי שנים, וכי צריך לומר שאינו נוטל במלוה
שלא היתה מוחזקת אצל האב מעולם.
מביאה הגמרא אפשרות ליישב: אלא לרבי הסובר שבכור נוטל פי
שנים בשבח נאמר דין זה. דוחה הגמרא אפשרות זו: וכי לרבי
ברבית לא נוטל בכור פי שנים. והתניא, רבי אומר, בכור נוטל פי
שנים בחוב שהניח להם אביהם, בין במלוה בין ברבית. אם כן לא
יתכן שהדין ששלחו מתם 'בכור נוטל פי שנים במלוה ולא
ברבית', נאמר לשיטת רבי.
מסיקה הגמרא: לעולם המימרא ששלחו מתם בשיטת רבנן היא
שנויה, ואף שלשיטתם אין הבכור נוטל פי שנים בשבח, מכל מקום
הוא נוטל פי שנים במלוה, ומשום שמלוה כמאן דנקיט דמיא – הרי
היא כגבויה כבר על ידי האב בחייו.
הגמרא מביאה את שיטת בני נהרדעי במלוה: אמר ליה רב אחא
בר רב לרבנא, איקלע אמימר לאתריה ודרש – נקלע אמימר
למקומנו ודרש, בכור נוטל פי שנים במלוה, אבל לא ברבית. והיינו
כשיטה ששלחו מתם שהובאה לעיל. אמר ליה רבינא לרב אחא,
נהרדעי לטעמיהו, שכן דברי אמימר שהוה מנהרדעי, הרי הם
כדברי רב נחמן וישובאו בסמוך שגם הוא מנהרדעי. הגמרא
מביאה את דברי רב נחמן: דאמר רבא, יתומים שהניח להם אביהם
מלוה, אם גבו מהלוה נקרקע לפירעון החוב, יש לו לבכור בקרקע
זו פי שנים, שכן קרקעות הלוה משועבדות למלוה בשעבוד נכסים,
והרי הוא כמוחזק בהן. אבל אם גבו מהלוה קעות, אין לו לבכור
פי שנים במעות אלו, שכן מטלטלי הלוה אינם משועבדים
בשעבוד נכסים, ועל כן אין אביהם המלוה נחשב כמוחזק בהם
בחייו. ורב נחמן אמר, איפכא מסתברא, אם גבו קעות יש לו לבכור
פי שנים במעות אלו, שכן גם ההלוואה היתה במעות, ועל כן האב
נחשב מוחזק במעות העתידות להגבות מהלוה. אבל אם גבו קרקע
אין לו פי שנים בקרקע זו, שכן מעות הלוה לא קרקע. הרי לנו כי
אף רב נחמן סובר כאמימר, שבכור נוטל פי שנים בדמי פירעון
המלוה.
הגמרא דנה במחלוקת רבה ורב נחמן, ומבררת את שיטותיהם:
אמר ליה אבי לרבא, בין לירידה – לשיטתן שדווקא בגבו קרקע
יש לבכור פי שנים קשיא, ובין לשיטת רב נחמן שדווקא בגבו מעות
יש לו קשיא.
לירידה קשיא,

מפרשת הגמרא: כפיקא ליה לרבי חייא, אי – האם הכלל הנקוט
בידינו במסכת עירובין (מז): 'הלכה ברבי מחבירו' אמור דווקא
במחלוקת שבין רבי לבין תנא יחידי אחר, ולא מחבירו הרבים
החולקים עליו, ומאחר שנחלקו עליו חכמים רבים בדין שבח, אין
הלכה כמותו. אז שבכל מקום הלכה ברבי מחבירו, ואפילו מחבירו
הרבים, ואף בדין שבח הלכה כמותו. ומאחר שספק הוא האם
הלכה כרבי בשבח או לא, בין אם עשה הדין כדבריו ובין אם
עשה כדברי חכמים, מה שעשה עשוי.
הגמרא מביאה שיטות אחרות בהכרעת ההלכה במחלוקת
האמורה: אמר רב נחמן אמר רב, אסור לעשות ברב רבי, ולתת
לבכור פי שנים בשבח, ואם פסק הדין כדבריו עבר על 'לא תטה
משפט' (דברים טו ט), ומה שעשה אינו עשוי אלא חוזר הדין. שכן קא
סבר רב, הלכה ברבי מחבירו, ולא מחבירו הרבים. כן היא שיטת
רב נחמן בשם רב. ואולם רב נחמן ירדה – בשיטת עצמו אמר,
מותר לעשות ברב רבי, ולתת לבכור פי שנים בשבח. שכן קא
סבר רב נחמן, הלכה ברבי מחבירו ואפילו מחבירו.
אמר רבא, אסור לעשות ברב רבי, ואם עשה הדין בדיעבד
כדבריו ונתן לבכור פי שנים בשבח, מה שעשה עשוי, ואין חוזר
הדין. שכן קא סבר רבא. מטיין איתמר – נאמר בבית המדרש
שההלכה נוטה לדברי חכמים לדון לכתחילה כמותם, אבל לא
נפסק בפירוש כמותם, ועל כן בדיעבד אם פסק הדין כדברי רבי
אינו חוזר בו.
הגמרא מביאה ברייתא מהספרי השנויה בשיטת רבי: תני רב נחמן
בשאר ספרי רבי רב, ממה שנאמר בירושת בכור (דברים כא ז): 'כי
את הבכור בן השנווא יביר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו',
משמע ממון שהיה מצוי ביד האב בחייו, פרט לשבח שהשפיעו
יורשין בידיהם לאחר מיתת אביהן, כגון שבנו בתים או נטעו כרמים
על קרקעות הירושה. שמכיון שלא נולד שבח זה מעצמו אלא על
ידי מעשי היורשים, אינו נחשב כמצוי אצל האב, ואין הבכור נוטל
בו פי שנים. אבל שבח ששפיעו נכסים מאליהם לאחר מיתת אביהן,
שקיל בו הבכור פי שנים, משום שהוא כמצוי ביד האב. ומני – כמי
היא ברייתא זו, בשיטת רבי היא שנויה. אבל לחכמים אין הבכור
נוטל פי שנים אפילו בשבח האב מאליו.
הגמרא מביאה ברייתא אחרת מהספרי השנויה בשיטת חכמים:
תני רמי בר חמא בשאר ספרי רבי רב, 'ככל אשר ימצא לו', פרט
לשבח ששפיעו נכסים מאליהם לאחר מיתת אביהן, שאין הבכור
נוטל בהם פי שנים, שכן אין שבח זה מצוי ביד האב. וכל שכן שבח
שהשפיעו יורשין בידיהם לאחר מיתת אביהן דלא שקיל בו הבכור פי
שנים, שכן ודאי שאינו נחשב כמצוי ביד האב. ומני – כמי היא
ברייתא זו, בשיטת רבנן החולקים לעיל על רבי היא שנויה.
הגמרא מביאה את דברי שמואל בדין פי שנים במלוה: אמר רב
יהודה אמר שמואל, אין בכור נוטל פי שנים בחוב של מלוה שהלוה
אביהם לאחרים, אלא חולקים ביניהם כל האחים את דמי פירעון
המלוה בשוה. שואלת הגמרא: למאן – לשיטת מי אמר שמואל
את דין זה. אילינא לרבנן החולקים על רבי בדין שבח, הלא פשיטא
הוא שאין במלוה דין בכורה. שהרי השתא שכתבא דאיתיה
ברישיתיה אמרי רבנן לא שקיל – אם נכסים שהחזיק בהם האב
אמרו חכמים שאין הבכור נוטל פי שנים בשבח היוצא מהם משום
שלא החזיק בשבח עצמו, מלוה שלא החזיק האב במעות כלל
אלא רק בשטר שאינו אלא נייר בעלמא, כפיקא – וכי צריך לומר
שאינו קרוי 'מצוי' אצל האב, ואין הבכור נוטל בו פי שנים.
מביאה הגמרא אפשרות ליישב את דברי שמואל: אלא אמר
שמואל את דין לשיטת רבי. שדווקא בשבח נוטל הבכור פי שנים,
משום שגוף הנכסים שמהם יצא השבח היו ברשות האב. אבל
במלוה שלא היה כלל ברשות האב, אין הבכור נוטל פי שנים.
דוחה הגמרא אפשרות זו: ואלא הא דתניא, ירשו האחים שמי חוב,
בכור נוטל בו פי שנים בין בדמי פירעון המלוה עצמה, ובין בדמי

התחלת היום היא באמירת "מודה אני", שהוא עניין ההודאה בלבד, ללא הבנה והשגה.